ESKİ UYGURCA BİR VESİKANIN BUDİZMLE İLGİLİ KÜÇÜK BİR PARÇASI*

JUTEN ODA

1. Kuzey Asya'daki Uygur İmparatorluğu'nun Kırgızlar tarafından yıkılmasından (takriben M.S. 840) sonra batıya göçen göçebe Uygur kabileleri Orta-Asya'da hanlıklarını kurarak[1] «Türkistan» diye anılan ismin doğuşuna yol açtılar. Bu göçebe kabilelerin yerleşik hayata geçmeleri esnâsında ticâret ve ziraatla meşgûl olan Sogdlu'lar ile şehirli olan gayr-ı Türkler de hem Uygurlarla karışmış, hem de Türkçeyi benimseyerek gittikçe türkleşmişlerdir. Böylece türlü gelenekli medeniyeti kabul eden ve etrafındaki çeşitli kültürlerin tesiri altında kalan Uygurlar, Mogul-Yüan hâkimiyet devresine ulaşmışlardır. Doğu Türkistan ile Çin'in kuzeybatısındaki Dun-huang bölgesinde ele geçen Uygurca vesikalar içerisinde bulunan Budizmle ilgili yazma ve tahta basma kitaplara göre bu eserler, Toharca (Toḫrı), Hind (Enetkek), Çin (Tavġaç) ve Tibet (Tüpüt) dillerinden çevrilmiştir. Bu tercüme metinler Uygurların budizm kültürünün durumu hakkında bir fikir vermektedir. Ancak bir çok âlimin bu eserlere dayanarak elde ettikleri sonuçlar, tarihî kaynakların kâfî olmaması yüzünden, yeterli ve geniş bir sonuca varmayı engellemekte ve böylece Uy-

* Bu makalenin Japonca aslı için bk. Juten Oda, «*Uiguru-bun Monjishiri-jōju-hō no danpen ichiyō*» [=Uygurca Mañjuśri-saddhana'nın bir nüshası], *Tôyôshi kenkyû* [= Doğu Tarihi Dergisi], XXXIII/1, 1974 Kyoto, s. 86-109.

1 'Khan-chou' Uygurlar devleti (E. Pinks, *Die Uiguren von Kan-chou in der frühen Sung-Zeit (960-1028)*, Wiesbaden 1968); 'Tien-shan' (Ḳoço) Uygurlar devleti (A.v. Gabain, *Das Leben im uigurischen Königreich von Qoço (850-1250)*, Wiesbaden 1973); Karahanlılar devleti: Avrupalı âlimler arasında Karahanlıların menşeinin Karluklar oldukları görüşü kabul edilirse de Japonya'da Karahanlılar devletinin kuruluşuna umûmiyetle Uygurlar, veya onların muhâceretinin sebep olduğu fikri hakimdir. (O. Pritsak, *İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1950, s. 264-265; T. Abe, *Nishi Uiguru kokushi no kenkyû*, Kyoto 1955 s. 405-516).

gurların budizm inançlarını kesin bir şekilde anlamak mümkün olmamaktadır. Bu sebeple, henüz açık olarak anlaşılamayan birçok belge vardır.

Bu çalışmamızın amacı, Türk kültür tarihi açısından önemli bir vesikayı tanıtmak ve şimdiye kadar bilinmeyen bâzı noktaları açıklığa kavuşturmaktır.

2. Burada tanıtılan metin Otani kolleksiyonunda 2695 numara ile kayıtlıdır. Hâlen Kyoto'da, Ryokuku Üniversitesi'nin kütüphânesinde muhafaza edilmektedir. Metnin Doğu-Türkistan'ın Turfan bölgesinden çıktığı tahmin edilmekteyse de nereden alındığına dâir açık bir kayıt yoktur. Metin, 9 x 22 cm boyunda, biraz sararmış, kalınca bir kâğıttan ibârettir. Yukarıdan aşağıya yazılmış olan metnin A yüzünde 22, B yüzünde ise 15 Uygurca satır yazılıdır. Ayrıca metnin dört değişik yerinde yer alan Tibetçe yazıların üçünün ayrı bir kalemden çıkmış olması muhtemeldir. Uygurca yazılar kursiv tabir edilen tarzdadır. Değişik bir kalemden çıkmış olan bir kısım el yazısı ise, belki de metne sonradan ilâve edilmiştir. Kitabın hatîmesinde verilen bilgiye göre metnin konusu «*Mancuşiri-niñg sadanası*» (skr. Mañjuśrī-sādhana) adlı konunun başlığını taşımaktadır ve Skr.çesi «Madı Pandıt» tarafından yazılmış, «Sañggâşiri» adlı bir müstensih tarafından da Tibetçe tercümesinden Uygur türkçesine tercüme edilmiştir. Sañggâşiri isminin daha önce W. Radloff tarafından neşredilen *Ari-a Raca-avavadaka atl(ı)ġ m(a)ḫayan sudur* (skr. Āryā Rājāvavādaka-nāma-mahāyāna-sūtra)'da[2] da yer alması dikkati çekmektedir.

3. «*Tibetçe Budizm Eserlerinin Genel Bir Kataloğu*»na göre[3], metnimizin aslı «Ḥphags-pa ḥjam-dpal-gyi sgrub-paḥi thabs» (skr. Āryāmañjuśrī-sādhana) olup, müellifi esas *Madı*, Tibetçeye çeviren ise *Dānasīla*'dır. Uygurcada, "Veli Mancuşiri adlı bir Bodisatav'a ait tamamlanma usûlü" mânâsına gelmektedir.

Bu gibi kaideler, «bātınî» diye tavsifi mümkün *Vajrayāna* adlı bir budizm şûbesine ait olup, VIII. asırda Hindistan, Tibet vs. gibi ülkelerde alâka ve hassâsiyet uyandırmış imiş. Çeşitli Budist velilerin her birine mahsus tamamlanma usûlü mevcuttur[4]. Kısaca söylemek gerekirse, Uy-

2 W. Radloff, *Kuan-şi-im Pusar, Beilage I. Bruchstück des Ārya Rājāvavādaka genannten Mahāyāna Sūtra* (Bibliotheca Buddhica XIV), St. Petersbourg 1911, s. 69-90.

3 *Seizô daizôkyô sômokuroku* (*A Complete Catalogue of the Tibetan Buddhist Canons* —Bkaḥ-ḥgyur and Bstan-ḥgyur—) 'Sde-dge' neşriyâtı : *Tôhoku Daigaku—Sendai* 1934, Nr. 2717; 'Pe-king' neşriyâtı : *Ohtani Daigaku—Kyôto* 1957, Nr. 3539.

4 *Mochizuki Bukkyô-daiziten* (Budist Eserleri Ansiklopedik Lûgat), Cilt VIII, Tokyo 1958, 'Zyôzyu-bouman' (skr. Sādhana-mālā) konusu s. 128-133; Gaekwad's Oriental Series Nr. 26, 41, Baroda 1925, 1928.

guristan'da da bu gibi budist gelenekleri yayılmış demektir. Ancak, elimizdeki metnin ne zaman ve hangi şartlar altında Tibetçe'den Uygur diline çevrildiğini de dikkatle tesbit etmek gerekmektedir.

4. Āryā-rājāvavādaka-nāma-mahāyāna-sūtra'yı Uygur türkçesine çeviren Sañggâşiri'den ve onun yaşadığı devirden W. Radloff[5] ve A. von Gabain[6] bahsetmektedir. W. Radloff'a göre bu müstensih, Tibetlilerin Koço (Turfan) eyâletlerini zaptettiği çağlarda (VIII-IX. asır) yaşamıştır. Gabain bu görüşe itiraz ederek, Sañggâşiri'nin çağının Koço hanlığı devrine ait olduğunu söylemektedir. Bizce hem Radloff, hem de Gabain Sañgâşiri'nin çağını yanlış tespit etmiştir. Sañgâşiri ancak Moğul-Yüan devrinde yaşamış olabilir. Çünkü, metnimizin ketebe kaydında bulunan *çoġdu yarlıġ üze* "nüfuzlu ferman üzere" ibâresi ile Mogul hükümeti kasdedilmektedir. *Çoġdu* kelimesi Mogulcadır. Kanaatimizce "nüfuzlu ferman" ibâresi ile de Mogul hükûmeti ifâde edilmiştir.

Elimizdeki metnin dört yerinin Tibetçe yazılı olduğunu ve bunlardan üçünün de ayrı kalemden çıktığını tahmin ettiğimizi söylemiştim. Bu kayıdların metne sonradan ilâve edildiğini de söyleyebiliriz. Fakat yazı dilinde pek nâdir kullanılan dördüncü Tibetçe kelime belki *legs so* "iyi" (Tibetçe) deyimi karşılığına gelmektedir. Bu kelime sağındaki Uygurca yazılı *lıġso lıġso* (b-10) sözüne karşılıktır. Bu tür Tibetçe *"legs-so"* ibâresine 1350 yılında istinsah edilen Uygur-Budist metninde de rastlanır[7]. Bu sebepten metnin Uygur diline çevrildiği veya yazıldığı zaman olarak, Uygurların Tibetliler ve Mogullar ile yakın ilişkide bulundukları bir devir düşünülebilir.

5. Bu metnin Mogul-Yüan devrine ait olmasının sebepleri sözü geçen Radloff vesikasında da belirtilmektedir[8]. *Ari-a Raca-avadaka atl(ı)ġ m(a)ḫayan sudur*'un ketebe kaydında, 38.-40. satırlarda, şöyle denmektedir :

Bodistv uġuş-luġ ḳaġan ḳan y(a)rlıġ-ı üze ḳuludı Sañggâşiri
..... emri üzerine kulları Sangha Śrī

5 W. Radloff, *aynı eser,* s. 74, 84.

6 A. von Gabain, *Buddhistische Türkenmission,* Asiatica, Festschrift Friedrich Weller, Leipzig 1954, s. 172.

7 British Museum Or. 8212 (109) ch. XIX 003; Serindia I, Oxford 1921 s. 923, 925; Tôru Haneda, Shigaku renshū (*Recueil des oeuvres posthumes de Tôru Haneda*) II, Kyoto 1958 s. 162-164.

8 W. Radloff, *aynı eser,* s. 69-90.

Tüpüt tilintin yañgırtı Uygur tiliñge [*evirtim*].
Tibet dilinden yeniden Uygur diline [çevirdim].

W. Radloff bu ibâreyi "Bodisatav oğuşluğ ḳağan adlı hükümdar(ın) emri üzerine" şeklinde tercüme edip, "belki emredilen Tibet hükümdarlarından biri olabilir" ... "Mogul Han değildir ve metinde adı geçen mütercim Hindistan'dan gelip, Tibet ülkesinde VIII. asır sonlarında yaşamış olmalıdır" diye düşünmektedir. Müstensihin adı *Sañggâşiri* (skr. Samgha śrī) olduğu için bu Sanskritçe isim yüzünden Radloff onu Hintli zannetmiş ve Turfan eyâletlerinin Tibet hâkimiyetine girdiği devre ait olduğu kanaatine varmıştı. A. von Gabain[9] ise bu ibâreyi "Boddhisattva neslinden olan Kagan ve Kan emri üzerine" diye çevirip, "son devrenin imlâ ve basma özelliklerini taşıdığı halde bu metin X-XI. asırdandır" diyerek Kagan ve Kan'ın Uygur hanlarından Çince adı *Pu-sa* (skr. boddhisattva) diye anılan bir zat ile ilişkisi olduğunu ileri sürer. Japonya'da da bu şekilde düşünenler vardır[10]. Biz bu görüşlere iştirak edemiyoruz. Bilindiği gibi Çincedeki «Pu-sa» kelimesinin Uygurcadaki karşılığı «bodistv»dır. «Oğuş» kelimesi ise akrabalığı gösteren bir topluluk ismidir[11]. Ancak Budist-Uygur eserlerinde «oğuş» kelimesi umûmiyetle daha geniş topluluğu ifâde etmekte ve "zümre, sınıf, muhit, saha vs." mânâlarında kullanılmaktadır. Buna mukabil, "Stamm" - "Abstammung (neseb-soy)" mânâsında olmadığı anlaşılıyor. Öyle ise, meselâ Çince Budist eserdeki «*Pu-sa t'ung-kui ch'u shêng*» ibâresinin Uygurca tercümesi «Bodistv oğuş-luğ bolmaḳ-ı» ('zu der Boddhisattva gemeinschaft zu gehören wird stattfinden', *Uigurica II*, s. 35) şeklinde anlaşılmalıdır. Bodisatav'ın bir şahıs adı olarak anlaşılması mümkün değildir. Bu kelimenin Budist tabirlerden birisinin olması gerekir. O zaman metnimiz, "Boddhisattva -cemiyeti muhitinde oturan Kağan-Kan emri üzerine" diye anlaşılmalı ve tercüme edilmelidir. «Kagan-Kan» ünvânını Radloff, "Kagan olan han", A. von Gabain, "Hakan ve Han"; G. Rachmati, "Hükümdar (Herrscher)", *TT VII*, s. 52; Ş. Tekin, "Hükümdar ve Bey", *TDED XII*, s. 236 vs. mânâlarıyle karşılamışlardır. Esasında bu iki kelime gramerce benzer bir kelimenin tek mânâyı gösteren «Hendiadyoin» şeklinden başka bir şey olmasa gerekir. Bu ün-

9 A. von Gabain, *aynı eser*, s. 172

10 *Sejiki Bunka-kenkyū IV (The Researches of Central Asian Culture)* Kyoto 1961, s. 44-45.

11 O. Pritsak, *Stammesnamen und Titulaturen der Altaischen Völker*, UAJ, XXIV H. 1-2, 1952, s. 59; G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, s. 96.

vânın başka şekilleri de vardır. Mogul-Yüan hükümdârının ünvanı: «Ḳaġan» [*Ka'an*'ın Uygurca tercümesi] olacaktır. Çincede Mogul Kağanı için «*Ho-han huang-ti*» (Kagan Pâdişah) ifâdesi vardır ki, elbette yukarıda bahs ettiğimiz ünvana benzemektedir[12].

6. «ḳaġan ḳan» ünvânının başka örnekleri de vardır. Meselâ, G. Rachmatï (R. R. Arat)'nın neşrettiği *Yitiken Sudur*'daki sevap tevcihinde bu ünvâna rastlanmaktadır[13]. Bu eserin asıl metni Çincedir. B. Laufer ve L. Ligeti tarafından da bahis mevzuu olunup[14], Tibetçe ve Mogulca tercümeleri de neşredilmiştir. Tibetçe ketebe kaydına göre, metin ilk önce Uygur diline çevrilmiş, sonra Mogulca'ya ve daha sonra da 1337 tarihinde Tibetçeye çevrilmiştir. L. Ligeti'ye göre, Mogulca tercüme «T'ien-li» devrinin başlangıç yılının (M.S. 1328) onuncu ayının ilk gününde basıldı. Uygurca yayını «Alin Temür Tai-se-du» tarafından yapılmışsa da metnin ne zaman tercüme edildiği belli değildir. Arat neşri parça C'ye göre [U=4709 = T. III. M 190], sevap tevcihi şöyledir :

114 y(i)me kuy şipḳan-lıġ ud yıl, altınç
115 ay, bir yaṅġı aġır uluġ busat baçaġ
116 kün öze, m(e)n üç erdini-lerke
117 p(e)k ḳatıġ süzük kirtgünç köṅgül-lüg
118 upasanç sılıġ tigin
119 alḳu türlüg ada-larta umuġ boltaçı
120 arış arıġ bu yitiken sudur erdinig
121 aḳzanıp, miṅg küün tükel yaḳturup,
122 adın-larka ülemiş buyan küçinte,
123 adınçıġ ıduḳ
124 ḳaġan ḳan suusi, aġır buyan-lıġ

12 Ts'ai Mei-piao (hazırlıyan), *'Yüan-tai pai-hua-pei chi-lu'* (Yüan zamanında konuşma diline ait kitâbelerin toplanması), Peking 1955, 25'inci kitâbesinde (M.S. 1280) şu denmektedir : "Eskiden Çinggis Huang-ti (Padişah) fermânı, 'Ho-han' Huang-ti fermânı, Möngke Huang-ti fermânı ve şimdiki Huang-ti fermânı üzere...» (s. 27). Ts'ai Mei-piao'ya göre Mogol-Yüan zamanında 'Ho-han', yâni 'Ha-han' (Hagan) unvanının Ögetey'in hükümdarlığı devrinde resmen kullanılmağa başlamış olup, onun için 'Ho-han Huang-ti' "Ögetey Pâdişahı" demektir. Ancak, Moğollarda 'Ho-han Huang-ti' tâbiri kullanılmaktadır (s. 24 n.) Çincede veyâ Çinlerde Mogol Haganını ifade etmesi dikkati çeken bir noktadır.

13 G.R. Rachmati (R.R. Arat), *Türkische Turfan-Texte VII*, Berlin 1936, s. 52; ve R.R. Arat, *Eski Türk Şiiri*, Ankara 1965, s. 238-239.

14 B. Laufer, *Zur buddhistischen Literatur der Uiguren*, T'oung-pao, VIII, 1907, s. 391-409; L. Ligeti, *Notes sur le colophon du «Yitikän sudur»*, Asiatica, Leipzig 1954, s. 397-404.

125 ḳong tay ḳiu ḳutı, ançulayu oḳ
126 ḳong ḳiu ḳutı, kuşal-a sitibal-a
127 başlap, altun uruġ-ları birle
128 alḳu ödte buyanları aşılıp üstelip,
129 adasız uzun yaşamak-ta ulatı
130 alḳu türlüg küsüş-leri ḳanıp bütüp
131 alḳu-nı bilteçi burḫan ḳutın bulmaḳ-ları
132 [bolz]-un.

Tercüme

114 yine "kuy" şipkanlı sıġır yıl(ının) altınc(ı)
115 ay(ının) bir(inci) (günü olan) mübârek büyük oruç
116 gününde, ben, üç cevhere
117 çok kuvvetli ve imanlı (bir) gönülle (inanan)
118 mümine Sılıg Tigin
119 her türlü tehlikelerden (kurtaracak) ümit olan
120 bu temiz-duru *Yitiken-Sûtra* cevherini
121 okuyup, bin(lerce mumu) tamamiyle yaktırdıktan (sonra)
122 başkalarına taksim edilmiş (olan) (bu) sevap sâyesinde,
123 seçkin, kutlu
124 hükümdar asâletinin, çok fazilet sahibi
125 dul kraliçe asâletinin, ve aynı şekilde
126 kraliçe asâletinin, Kuşala (ile) Siddhipala
127 başta olmak üzere, altın soylariyle birlikte
128 (hepsinin) her zaman sevapları çoğalsın,
129 tehlikesiz uzun (bir) ömür (sürsünler) ve
130 bütün istekleri yerine gelsin (ve)
131 her şeyi bilen Burhan'ın asâletini
132 bulsun(lar).

Bu sevap tevcihinden Şinasi Tekin de bahseder[15]. Kuşala ile Siddhipâla, Çin'e hâkim olan Mogul hânedanından iki şehzâde olup, biri *Ming-tsung* adı ile 1329 tarihinde, diğeri ise Ying-tsung adı ile 1321 tarihinde

15 Ş. Tekin, *Uygurlarda sevab tevcihi âdeti ve İslâmlıktaki mevlid duası*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XII, 1962, s. 233-245; Yüan Tarihine göre (Yüan-shih 'Pai-na-pên' neşriyâtı, (Peking 1958)) Dul Kraliçesi resmî unvânı : 'Hsing-shêng huang-t'ai-hou' (Konggirat soyundan) (kitap 24 : 1a6); Kraliçesi unvânı : 'Chuang-i tz'u-

tahta geçmiştir. Ş. Tekin doğru olarak der ki : "metinde geçen bu adlar, ikisinin de şehzâdelik devrine aittir. Zikredilen hükümdar da *Buyantu Kagan* (Jên-tsung) olmalıdır". Çin takvimine göre, "kuy" şipkanlı ud yılı 1313 yılıdır. O zamanın dul kraliçesi Bayantu Kagan'ın annesidir. Kraliçesi ise Siddhipâla nın annesi olur ki, «Huangch'ing» devrinin 2. yılının (M. S. 1313) üçüncü ayında 'kraliçe' ünvânını almıştır (Bk. *Yüan tarihi,* 114 : 6a 10). Şehzâde Kuşala ise *Bu-tsung* (Buyantu Kagan'ın büyük kardeşi)'un oğlu olup, 1317 tarihine kadar hangisine veliahd rütbesi verildiği tesbit edilememiştir. Kısaca söylemek gerekirse, o devirde Mogul-Yüan Sarayında bulunan başlıca âzâların hepsini bu sevap tevcihinde görüyoruz. Yani «kagan kan» unvânının, "hükümdar/pâdişah" olan *Buyantu Kagan*'ı ifâde ettiği şüphesizdir.

7. «Kagan kan» ünvânı hakkında ikinci örneğe «Ch'ü-yung-Kuan» (Peking den kuzey-batıya doğru 60 km. mesâfede bulunan Büyük duvar'ın geçidi) yazıtında rastlanır[16]. «*Jun-ti* (Togan Temür) *Kagan*» devrinde 1343'de Budist kubbe inşâ edilerek orada inşâsına ait sevap tevcihi yazıldı. Uygurca kitâbede de "Kagan kan suusiniñg (Hakan-pâdişah hazretlerinin)" ifâdesine tesâdüf edilir (bk. batı yüzü, 19. str.). Bu ünvanda «Kagan» ile «kan» arasındaki münâsebetin gramer bakımından hendiadyoin olduğu düşünülürse de aslen hükümdarı işâret eden Mogulca ünvan «kagan» (ka'an) ile, Uygurca «kan» birliğinde en yüksek bir hükümdar olarak, Uygurların hâkimi anlatılmaktadır. Daha sonra Ch'ing (Çing) devrinde de «Ḥāḳān ḫan» ünvâniyle Çin imparatorunu gösteren yeni bir uygurca yazıyı görüyoruz[17]. İşte yukarıdan beri bildiğimiz gibi «Bodistv oğuşluğ ḳaġan ḳan yarlığı üze» ile «Çoğdu yarlığ üze» ifâdesi arasında mukāyese yapıldığı zaman ikinçi ibârenin Mogol-Yüan padişahı devrine ait olduğu kabul edilebilir. Bu sebeplerden dolayı, Saṅggaşiri'nin Mogol-Yüan devrinde yaşadığı şüphesizdir kanâatindeyim.

8. Uygurların ne zaman ve hangi şartlarda Tibet Budist kültürlerini almış olduğu meselesi ise, önemli bir mevzu olmakla berâber, şimdiye

shêng huang-hou' (Konggirat soyundan) (kitap 27 : 1a5-6) 'Ho-shih-la' (Kuşala) : 'Tai-tê' devrinde 4 yılı (1300) on birinci ay 'jen-tzu' gününde doğmuştur (kitap 31 : 1a7); 'Shih-tê-pa-la' (Siddhipâla) : 'Tai-tê' devrinde 7 yılı (1303) ikinci ay 'chia-tzu' gününde doğmuştur. 'Yen-yu' devrinde 3 yılı (1317) on ikinci ay 'ting-hai' gününde veliaht olmuştur (kitap 27 : 1a6-9).

16 J. Murata (hazırlıyan), *Kyoyôkan ('Ch'ü-yung-Kuan')* I, Kyoto 1957, s. 21.

17 A. Haneda, *'Ghazât-i Müslimîn' tercümesi,* Nairiku azia-shi ronshû, Tokyo 1964, s. 325-326; E.D. Denison Ross, *Three Turki Manuscripts from Kashgar,* Lahore 1908, s. 24.

kadar yeterli şekilde açıklanmamıştır. A. von Gabain'e göre, gündelik sözler ve isimler Tibetçeden alınmamıştı. Ancak «yirtinçü (bu dünya)» ve «suburgan (mezar)» gibi, kelimeler Tibetçeden gelmiştir. Bu hususta Tibetlerin dindar şevki gösterdikleri ve Tarım bölgesine yaptıkları silâhlı müdahalenin neticesinden başka olmamıştır, der[18]. Bu fikir çok mühimdir. Çünkü Budizm ve Mani dinine ait Uygur vesikalarında bu kelimeler, sık sık bulunabilen sözlerdendir. Bundan dolayı, Tibet Budist kültürleriyle alâkalarının oldukça eski zamana ait olduğu fikri vücud bulur. Lâkin, son zamanlarda belirtildiğine göre 'suburgan' kelimesi Sogdça 'zmrġ'n'den geliyor imiş[19]. Sonra Mogolca'ya girmiş olan 'yirtinçü' kelimesi için hernekadar J. É. Kowalewski'nin Mogolca sözlüğündeki kayıdına dayanılmış ise de, bu kelimenin Tibetçe menşei çok şüphelidir[20]. Şimdiki halde yalnız sözler bakımından Tibet ile alâkalarını bahis konusu etmek elverişli değildir.

9. Tibet Budist eserlerinden Uygurca'ya tercüme edilen kitaplar hakkında, adı geçen Saṅggaşiri'ye ait olan metinlerden başka iki metne daha tesâdüf edilir. İşte, bunlardan birincisi yukarıda mevzuuna dokunduğumuz British Museum Or. 8212/109'da kayıtlı yazma olup, şöyle denmektedir :

46a (3) tört türlüg kezig-lerig
(4) yolça uduzmaḳ-lıġ teriṅg nomluġ tam'ġaḫ-ı (?)
(5) çoġ-luġ yalın-lıġ uluġ baḳşı naruba-nıṅg
(6) kentü aġız-ındın nomlayu yarlıḳamış, ḳulġak-
(7) tın ḳulġaḳ-ḳa, aġız-tın aġız-ḳa ulaġ sapıġ
(8) bolmış dantır-a erür, şaki-lıġ toyın uluġ
(9) baḳşı cuḫ cu baġ-lıġ darma tuaçi çoski
(10) irgemsen nomluġ tuuġ atlġ baḳşı üze
(11) yaratmış erür [....] tübsüz teriṅg bu

46b (1) dantır-a-nıṅg, tüpütçe-sin körüp,
(2) tümke biligsiz tümeninç ḳulut
(3) ḳamıl-lıġ ary-a açari, tükel-lig bilig
(4) isdunba baḳşı-nıṅg boşuġ yarlġ-ı üze
(5) evirü aḳtaru tegintim.

18 A. von Gabain, *aynı eser*, s. 171.
19 G. Clauson, *aynı eser*, s. 792 b.
20 J. E. Kowalewski, *Dictionnaire Mongol-Russe-Français*, III, s. 2386 b.; G. Clauson, *aynı eser*, s. 961 b.

(6) çi çing onunç-ı bars yıl altınç
(7) ay tört yañgı-ḳa üç lükçük balık-
(8) lığ ḳulut m(e)n yañgı bosġutçı sarığ tutung
(9) asuday oġul-nıñg lıñgçı-sı üze bitidim sadu edgü
(10) legso shan-tsai shan-tsai

Tercüme

46a 3. Dört türlü sıralarını
4. (dînî) yolca idare etmenin derin akidesi" (diye anılan
5. kitabı), parlak-nufuzlu büyük muallim olan 'Nāro-pa'nın
6. kendi ağzından öğretmeye buyurmuş, ve kulak
7. tan kulağa, ağızdan ağıza silsile halinde (nakledilmiş)
8. olan 'Tantra' (skr.)larındandır. Şaki (skr. Śākya-muni) dinine ait rahipler ve büyük
9. muallimlerinden 'Çuḫ-çu(?)'ye bağlı Dharma-dhvaja (skr.) chos-kyi
10. rgyal-mtshan (tibet.) nomluġ tuuġ (uygur=(akide tuğu) adlı (bir) muallim tarafından
11. yaradılmıştır (Tamamlandı! -çin yazısiyle-) Temelsiz derin bu

46b 1. Tantra'nın Tibetçesini görüp
2. cahil bilgisiz 'tümeninç' kullarından (?) (ben)
3. Kamıl'lı Ārya-ācar=ya (skr.), noksansız bilgili olan
4. İsdunba (tibet. ston-ba?) mualliminin azat emri (icâzeti) üzerine
5. çevirmiş oldum.
6. 'Çi-çing' (nin) (Çindeki saltanat tarih ismi (nin) onuncu pars yıl (ının) altıncı
7. ay(ının) dördüncü gününde Üç-Lükçüng şehri
8. kullarından (?), ben, yeni öğretmen Sarıg Tutung,
9. Şehzâde(?) Asuday'ın emriyle yazdım. Sadhu! İyi!
10. Lıġso (tibet yazısiyle)! Şan-tsay Şan-tšay (çin yazısiyle)!

Bundan böyle yeni incelemelere konu olacağını bildiğimiz bu metin[21],

21 Masahiro Shōgaitō, «*On Uighur Manuscript Or. 8212-109*», The Toyo Gakuho (The Journal of the Research Department of the Toyo Bunko), cilt 56/1 (Haziran 1974), s. 044-057.

belki Mogul-Yüan devrinde Uygur türkçesine çevrilmiş olacaktır. Yukarıda kitabın hatîmesinde verilen bilgiye göre, meşhur Hintli âlim Nāro-pa (ölm. 1039)'ya izâfe edilen bu metin, Tibet'teki 'Bkrah-brgyud-pa' tarikatı (Müessisi : Mar-pa -1012-1097-) silsilesi vâsıtasiyle ağızdan ağıza naklolunmuş ve «Dharma-dhvaja» adlı bir râhip tarafından da Tibetçeye çevrilmişti. Sonra, İsdunba adlı Tibetli muallimin icâzetiyle Kamıl'lı bir Uygur hocası Uygur türkçesine tercüme etmiştir. Daha sonra Mogol-Yüan sülâlesinden Şehzâde Asuday'ın emriyle «Sarıg Tutung» tarafından istinsah edilmiştir. Fakat gerek Tibetçe müellifin, gerekse Uygurca mütercimin isimlerini taşıyan bu metni hüviyetini tesbit edebilecek başka yazmalar henüz bulunamamıştır.

10. İkincisi, W. Radloff ve S.E. Maloff'un neşri olan «Altun Yaruk» nüshasında bulunmaktadır[22]. Prof. S.Ş. Çağatay tarafından tanıtıldığı gibi Altun Yaruk'un I. kitabında aslında bu metne ait olmayan müstakil bazı eserler mevcuttur[23]. Bunlar içinde «Tört m(a)ḫaranç t(e)ñgri-ler-ke torm-a birgü yang» (tibet.* Rgyal-po chen-po bshiḥi gtor-ma cho-ga, <dört gök kıralına takdim etmenin akîdesi>) adlı bir eser, Tibetçeden Uygurcaya tercüme edilmiştir. Kitabın kaydına göre «Bilge Taluy Şaşi» adlı bir zat tarafından, Çindeki Çing sülâlesinin «Kan-si» devrinde, 26 yılında (1687) Dun-huang şehrinde yazılıp tamamlanmıştır. Prof. S.Ş. Çağatay'ın bahsettiği gibi, bu eser "sonradan Altun Yaruk'a ilâve edilmiş olmalıdır,"[24] Tibetçeden Uygurcaya çevirilme zamanı belli olmamasına rağmen, muhtemelen Mogul-Yüan devrine ait olduğu fikri kabul edilecektir.

11. Uygurca vesikalardan başka Çindeki «Yüan Tarihi»nde de Budist Uygurlara ait bâzı bilgiler bulunmaktadır. '"T'ai-ting' devrinin başlangıç yılında (1324), sonbahar, 7'inci ay 'ping-wu' (günü)nde Tibet Budist eserlerini Uygur yazısı (Uygurca?) ile tercüme ettiler" (*Yüan Tarihi,* XXIX. kitap)[25]. Yukarıda sözünü ettiğimiz «Yitiken Sudur» Tibetçe kolofonuna göre «Alin Temür tai-se-du» adlı bir zat tarafından Uygurcaya çevrilmiştir[26]. Yüan Tarihindeki kaydına göre Alin Temür, aslında Sulmi'de yetişen çok meşhur bir Uygur ailesine mensuptu. Onun dedesi

22 W. Radloff-S.E. Maloff, *Suvarṇaprabhāsa Sūtra,* Bibliotheca Buddhica XVII, St. Petersbourg 1913.

23 S.Ş. Çagatay, *Altun Yaruk'tan iki parça,* Ankara 1945; M. Mori, *Uiguru go yaku konkōmyo saishô ô kyô, Shigaku-zasshi,* Cilt 71-9, Tokyo 1962, s. 1243.

24 S.Ş. Çagatay, *aynı eser,* s. 12.

25 *Yüan-shih,* (Yüan Tarihi) kitap 29 : 15b2.

26 B. Laufer, *aynı eser,* s. 393-397.

Möngke Kağan'a hizmet etmiştir. Babasıyle berâber kendisi ise, Beşbalık'tan «P'ing-liang» şehrine (Kansu vilâyeti) evini nakledip, Yüan sülâlesi sarayına hizmet ettiler. Alin Temür, Ch'êng-tsung Kağan' (saltanatı: 1294-1307)'ından Wen-tsung Kagan'ı (saltanatı : 1329-32)'ına erişen yıllar zarfında, âlim sıfatıyle, Kağanlara yardım etmiştir. Ying-tsung Kağanı devrine ait bahiste "O, ilmiyle her gün Pâdişah yanında oturdu" ve "çeşitli dinî kitapları tercüme etti" diye yazılır. 1330'da ona 'tai-se-du' (vezir) ünvânı verilmiştir[27]. Bir de saraya hizmet eden Uygurlardan «Chia-lu-na-ta-ssu» (*Karınadaş? ölm, 1312)[28] ile «Pi-lan-na-shih-li» (*Viratnaşiri, ölm. 1332)[29] adlı iki kişi görünür. Bu ikisi de gençliklerinde Hind dilini (Sanskritçe) yakından öğrenmiş, sonra da saraya intisab edince Tibetçe tahsil etmişler, ardından da Tibetçe kitapları Uygurcaya çevirmişlerdir. Son zikredilen Viratnaşiri ise Kamıl'lı olup, Çinceyi de iyice öğrenmiş imiş. Şu kitapları tercüme ettiği haber verilir : Çinceden, «Lêng-yen-ching»; Hind dilinden, «Tai-ch'êng chaung-yen-pao-tu-ching», «Ch'ien-t'o pan-yao-ching», «Tai nieh-p'an-ching», «Ch'êng-tsan tai-ch'êng kung-tê-ching»; Tibetçeden, «Pu-ssu-i ch'an-kuan ching» vs. Ancak, eldeki Uygurca nüshalardan bu kitapları teşhis mümkün değildir. Başka bir tarih eserine göre de, o çağda Wu-liang-shou-fu-ching (1331'de); Koço'lu Shê-lan-lan- Pi-ch'iu-ni (upasanç) tarafından «Fa-hua-ching» ve «Chin-kuan-ming-ching» (Altun Yaruk Sudur) vs. gibi eserleri Uygur yazısıyle istinsah etmiştir. Son zikredilen kitabın adı bakımından Altun Yaruk'a örnek teşkil etmiş olması muhtemeldir.

12. Gerçekten de Mogollar, Tibet'i zaptettikten sonra oradaki Lamaizm'e kesin olarak icâbet ettiler. Bu fâtihler, çok yakından alâkadar oldukları Uygurlar vâsıtasıyle Tibet kültürlerini kabul etmiş olabilirler. Burada biraz da Uygurların Hind dilini güzel öğrenmesinin sebepleri üzerinde duralım. Genel olarak oldukça yakın bir şekilde Hind dili (Sanskritçe) ile ilişkili olan kelimelerin Uygurcaya girdiğini görüyoruz. "XII. yüzyıldan itibaren Kuzey Hindistan ve Keşmir'de oturan Budist sanatkârlar İslâm medeniyetini yaymak için Tibet ülkelerine gelip, yerleştiler" diye[30] belirtilir. Uygurların yaşadığı bölgede de Hind medeniyetini taşıyanlar yerleşmiş olabilir. Kısaca söylemek gerekir ise, burada verilen malûmat, Mogol-Yüan devleti zamanına rastlayan Uygur medeniyetine aittir. Şimdiki halde Tibet ile daha önceki alâkaları hakkında bilgimiz yoktur.

27 *Yüan-shih,* kitap 124 : 5b3-10; 34 : 11a9.
28 *Yüan-shih,* kitap 134 : 19a1-b7.
29 *Yüan-shih,* kitap 202 : 3b7-4b5.
30 J. Murata (hazırlıyan), *aynı eser,* s. 29.

Uygurca : Otani Koleksiyonu Nr. 2695	Tibetçe : 'Sde-dge' Neşriyâtı Nr. 2717 (Nr. 84a4-84b3) 'Pe-king' Neşriyâtı Nr. 3539 (Nr. 99a3-99b3) (Bstan-Ḥgyur)
	(s. 84a4) (P. 99a3)
	rgya gar skad du / ārya[1] mandsu śrī sa dha nam / [Ārya-manjuśrī-sādhana]
	(Hindî dilince Ârya-mancuşırı-sâdana;)
	bod skad du / ḥphags pa ḥjam dpal gyi sgrub paḥi
	(Tibetçesince 'Evliya Mancuşırı'ye ait tamamlanma)
	thabs / ḥjam dpal gshon nur gyur pa la
	(usûlü' ; Mancuşırı Oglanı Hazretine)
	phyag ḥtshal lo / tshad med pa dan byan chub sems
	(tapınırız).
	(P. 4)
	bskyed de / snags ḥdi brjod cin mi dmigs ston par
	(S. 5)
	bsgom / om sva bhāba bi śuddhaḥ sarba dharmmāḥ[2]. [Om svabhāva-viśuddhāḥ sarvadharmāḥ
	sva bhāba bi śuddho ham / ston ñid dan las bam pam
	svabhāva-viśuddho 'ham]
	a dkar las / rgya mtsoḥi sten du padma zla ba bsam
	(P. 5)
	/ de sten ran sems a dkar ñid gyur las / ḥod
	ḥphros don byas ḥdus par[3] lhar gyur te / shal gcig
	(S. 6)
	phyag gñis mchog sbyin udpala[4] bsnams / rdo rjeḥi
	skyil krun ḥod zer rab ḥphro ba / dar dkar na bzaḥ
	rin chen rgyan gyis spras / ston zlaḥi mdog can
	(P. 6)
	lan tsho ldan pa bsgom / om bak[5] kyai dam na maḥ
	[Om vākye da namaḥ]
	rig snags rgyal po ḥbum phrag gcig gis ḥgrub /
	zla ba gcig gis blo ḥphel rig pa ḥdsin / dnos
	(S. 7)
	sam rmi lam ñid du mthon thos ḥgyur / grub paḥi
	mtshan ma gshan yan snan bar ḥgyur / ñi zla gzas
	(P. 7)
	zin dus su ma śva ñid / dar dkar gyis dril lce

śa?
ḥog bcug la bzlas / myu gu byun ḥgyur ḥdi ni
grub pa yin / yan na ral gri ñid bzun rig ḥdsin
ḥgyur / gre phugs a dkar dag las ḥod ḥphros pas[6]
(S. b 1)
/ rgyal ba kun gyi blo gros dpag med dag / ḥdus
(P. 8)
nas khon du thim pas lus kun khens / mi brjod[7]
dran paḥi gzuns ni thob par ḥgyur / sñin dbus
zla baḥi dkyil ḥkhor rtsibs drug la / ḥbru drug
yi ge ba kod la gyas gyon bskor / śugs drag
rtse mo rno shin rab dkar bas /

1-1) T'RK T'VR'X KWYC KWYZ WN
terk tavraḳ küç küzün
(çok çabuk kuvvetli kudreti-)

2) K' TWYK'L LYK BYLK'
ke tükellig bilge
(ne hazır olan bilgili)

3) BYLYK YK TWD//CY BWLWR„
biligig tudtaçı bolur.
(hikmete sâhib olur.)

4) V'M'XWYD//L'R V?NS'N
Y ? L N Y N'
? -lar ?
? ?

5) "DYN KWYL'M'K L'R 'WYKWS
adın külemekler üküş
(isimleri okunması pek)

6) T'LY/ 'WYKDY L'R 'WYZ'
telim ögdiler üze
(çok hamdlar ile)

7) ///KWB B'R'MYD L'R
ögüp paramıdlar
(methedip, halletme yolları)
—faziletler—

8) BYRL' ////KW T'BYN/ NWX
birle yükündü tapınγu?
(ile dualar)

(S. 2) P. b 1)
ñes ḥjoms stobs
(hep suç affolunur kabiliyeti-)

ldan myur ḥdsin
(ne hazır (ve) süratle
tamamlanması)

rab gsal ḥgyur /
(pek âşikârdır.)

pha rol phyin dan
('paramit' —halletme yolu— ve)

bstod pa man po dan
(pek çok hamdlar ve)

mtshan dan[8] brjod dan
(isimler okunması ve zikrler ve)

mchod pa sna tshogs dan
(çeşitli dualar ve)

/ manḍal dbul shin gsol ba
('Mantal' hizmetleriyle)

9) L'R Y'SD /////// WL / gdab par bya /
-lar ? ol ? (tapınmalıdır).
?

10) M'ND'L 'WYDWNWB /////
mandal ödünüp, ?
('Mantal' hizmetiyle ricâda bulunup,)

11) TWYZ K'RKWLWK SWZ 'WLWX
tözkargülüksüz uluġ
(en mükemmel büyük)

12) BYLK' BYLYKYK BYRW
bilge biligig birü
(bilgili hikmeti vermeğe)

13) Y'RLYX'Z WN /YB
yarlıḳazun tip,
(buyursun diye)

14) 'WYTWNKW 'WL,, MWNY ḥdi
ötüngü ol, munı
(ricâ olunur. Bununla)

15) 'WYZ ' 'YNCYB T'RK ni myur du
üze inçip terk
(berâber çok) (dır ki, süratle)

(p. 2)

16) T'VR'X BWYDM'KY BWLWR ḥgrub par ḥgyur ba yin
tavraḳ büdmeki bolur.
(çabucak tamamlanmasıdır.) (tamamlanmağa kavuşabilirsin)

17) M'NCWSYRY 'WYZ ' / ḥjam paḥi[9] dbyans kyis
Mançuşırı üze
('Mançuşırı' üzerine) (Onun nâzik sözünden)

18) 'YYYN TWDWLMYS /RYB
iyin tudulmış erip,
(ifade edilmiş olan)

19) BYS TWYRLWK VYDY'SD'N
biş türlüg vidyasdan-
(beş türlü ilim-)

20) L'RYX BYMYS 'WXMYS byin gyis brlabs paḥi
larıġ bilmiş uḳmış
(leri bilip anlamış) (hamdedilen)

21) CW// M'DY B'NDYT
çong madı pandıt
(büyük Mati âlim)

22) 'WYZ ' Y'R'DYLMYS
üze yaradılmış
(tarafından yaratılmıştır.)

)-1) M'NCWSYRY NYNK
mançuşırı-nıñg
(Mançuşırı'ye ait)

2) S'D'N'SY CWXDW
sadanası çoġdu
(tamamlanma usulü : 'nüfuzlu')

3) Y'RLYX 'WYZ ' XWLWDY
yarlıġ üze ḳuludı
(ferman üzere Ḳuludı)

4) S'NKK'SYRY
sañggaşiri
(Sanggâşiri)

5) Y'NKYRDY TWYBWT TYL
yangırdı tüpüt til-
(yeniden Tibetçe-)

6) YNTYN 'VYRDYM
intin evirdim
(den çevirdim.)

7) M'NCWSYRY BWDYSTV XWDYNK'
mançuşiri bodistv ḳutıñga
(Mançuşırı Bodistv Hazretine)

8) YWKWNWRMN
yükünürmen
(secde ederim.)

9) S'TW
satu
(Sādhu .)

10) LYXSW LYXSW
lıġso lıġso
(Legs-so legs-so .)

(s. 3)
paṇḍita chen po matis
(büyük âlim Mati tarafından)

mdsad pa rdsogs so //
(yaratılmıştır.)

// rgya gar śar phyogs
(Hindistan maşrıkından)

dsa ga tā laḥi
(Dsa-ga tâ-la'daki)

pandita chen po dā na śī las
(büyük âlimlerden Dâna-şīla tarafından)

bod yul gyi
(Tibet memleketinde)

dbus dran sron srin poḥi
(ortası? evliyâ şeytanın?)

rin[10] lhaḥi skad las bod kyi
(yüksek ilâhın? dilinden Tibetçe'ye)

(P. 3)
brdar ḥkhrul pa med par
(yanılmadan)

bsgyur baḥo //
(çevrilmiştir.)

S.: 'Sde-dge' Neşriyâtı
P.: 'Pe-king' Neşriyâtı
1) P.: arya 2) S.: -aḥ 3) P.: pas
4) S.: utpala 5) S.: bā 6) P.: bas
7) S.: brjed 8) S.: nas 9) P.: dpaḥi
10) S.: rir

11) S'NS'Y S'NS'Y
şansay şansay
(Şan-tsay şan-tsay.)

12) 'DKW 'DKW
edgü edgü
(İyi iyi.)

13) BWDYSTV MX'STV
bodistv makastv
(Bodhisattva Mahāsattva)

14) S'M'ND'B'TYRY
samandabatırı
(Samanta-bhadra)

15) "BYT' 'B'
abita-abaa
(Amitābha)

NOTLAR

a) : 4 ve 10 s. arasındaki transliterasiyonları, arasıra belirsiz olduğu halde, Tibetçe ile karşılığı şudur: — adın külemek —'mtshan'; üküş telim ögdiler— 'bstd-pa man-po'; yükündü tapınğu? —'mchod-pa'; mandal ödünüp— 'manḍal dbul-shin; paramıdlar: "halletme yolları (faziletler)" meâlinde 'pha-rolphyin (skr. Pāramitā)'ya hüviyet edilirse de sırası değişir. 21 s. çong (çung) : bu kelimeye Çağatayca'da rastlanır (G. Clauson, *EDPC*, s. 424). Burada Tibetçe : 'chen-po' (büyük) ile karşılığıdır.

b) : 10 s. sağındaki bir nevi Tibetçe yazısı : 'legso' (legs-so) olup, British Museum Or. 8212 (109) ch. XIX 003, 46b10s. da aynı şekil olabilir. 7, 8, 13, 14, 15 s. daki yazılar başka kalemden çıkma olup, 11 s. aşağıdaki Tibetçe yazıları : 'sa-n? sa?'; 14 s. 'sa dm..?'; 15 s. yukarıdaki : 'dan gphya cha?'; bu yazıların mânâsı anlaşılmıyor; yine başka kalemden gelme olabilir. 9—12 s. : satu(skr. sādhu), lıgso (tibetçe : legs-so), şansay (çince : shan-tsai), ädgü(uygurca) her biri aynı anlama gelip, 'iyi' veyâ 'güzel' mânâsında kutlama kelimelerindendir.

SÖZLÜK

Abita-abaa (b-15)	<skr. *Amitābha,* Buda sıfat ismi
ad (at) (a-5)	ad
edgü (b-12)	iyi, güzel
er- (a-18)	olmak
evir- (b-6)	çevirmek
bil- (a-20)	bilmek

bilge (a-2, 12)	akıllı, bilgili
bilge bilig	dirâyet, ilim, hikmet
bilig (a-3, 12)	bilgi, ilim
— bilgä	
bir- (a-12)	vermek
birle (a-8)	ile
biş (a-19)	beş
bodistv (b-7, 13)	<skr. *bodhisattva,* Buda olacak kimse
bol- (a-3, 16)	olmak
büd-(büt-) (a-16)	bitmek, tamamlanmak
çong (çung) (a-21)	büyük
çoġdu (b-2)	<*mog. çoġtu,* nüfuzlu, parlak
inçip (a-15)	öylece
iyin (a-18)	dolayı
küç (a-1)	kuvvet
küç küzün	kābiliyet
küle- (a-5)	senâ etmek
küzün (a-1)	kuvvet
— küç	
lıġso (b-10)	<tibet. *legs-so,* iyi, güzel
Madı (Matı) (a-21)	skr. *Mati,* şahıs ismi
Mançuşiri (a-17, b-1, 7)	<skr. *Mañjuśrī,* bir bodistv ismi
mandal (mantal) (a-10)	<skr. *maṇḍala,* bir tür sihrî dâire
m(a)ḳastv (b-13)	<skr. *mahāsattva,* büyüklerden bir kimse
men (b-8)	ben
munı (a-14)	bunu
ol (a-14)	o
ödün-(ötün-) (a-10, 14)	ricâ etmek, hürmet etmek
ög- (a-7)	methetmek
ögdi (ögti) (a-6)	methiye
pandıt (a-21)	<skr. *paṇḍita,* âlim
paramıd (paramit) (a-7)	<skr. *pāramitā,* halletme yolu, fazilet
ḳud (qut) (b-7)	kut, saâdet, haşmetpenah
sadana (b-2)	<skr. *sādhana,* tamamlanma
Samanda-batırı (b-14)	<skr. *Samanta-bhadra,* bir bodistv ismi
Sañgâşiri (b-3,4)	<(skr. *Saṃghaśrī*), şahıs ismi

satu (sadu) (b-9)	<skr. *sādhu,* iyi, güzel
şansay (b-11)	<çin. *shan-tsai,* iyi, güzel
tapın- (a-8)	tapınmak, hürmet etmek
tavraḳ (a-1, 16)	çabuk
— terk	
telim (a-6)	çok
— üküş	
terk (a-1, 15)	çabuk
terk tavraḳ	çok çabuk
ti- (a-13)	dil
Ttil (b-5)	demek
tud- (tut-) (a-3)	tutmak
tudul- (tutul-)	tutulmak
Tüpüt (b-5)	Tibet
tükel (a-2)	tam
—ke tükellig	hazır olan, techiz edilmiş
türlüg (a-19)	türlü
tüzkergülüksüz (a-11)	müsavi olmıyan
uluġ (a-11)	ulu, büyük
uḳ- (a-11)	anlamak, anlaşmak
üküş (a-5)	çok
üküş telim	pek çok
üze (a-6, 15, 17, 22; b-3)	üzerinde, ile
vidyasdan (a-19)	<skr. *vidyāsthāna,* bilgilerin bir kısmı
yaṅgırdı (b-5)	yeniden
yaradıl- (yaratıl-) (a-22)	hazır olmak
yarlıġ (b-3)	ferman, emir
yarlıḳa- (a-13)	emretmek, buyurmak
yükün (a-8; b-8)	secde etmek, hürmet etmek

Bu-tsung	武宗
Ch'êng-tsan tai-ch'êng kung-tê-ching	稱讚大乘功德經
Ch'êng-tsung	成宗
Chia-lu-na-ta-ssu	迦魯納答思
chia-tzu	甲子
Ch'ien-t'o pan-yao-ching	乾陀般若經
Chih-chêng (Çi çing)	至正
Chin-kuan-ming-ching	金光明經
Ch'ing (Çing)	清
Ch'ü-yung-kuan	居庸關
Chuang-i tz'u-shêng huang-hou	莊懿慈聖皇后
Fa-hua-ching	法華經
Ha-han	哈罕
Ho-han huang-ti	合罕皇帝
Ho-shih-la (Kusal-a)	和世㻋
Hsing-shêng huang-t'ai-hou	興聖皇太后
Huang-ch'ing	皇慶
huang-ti	皇帝
jen-tzu	壬子
Jên-tsung	仁宗
Jun-ti	順帝
Kan-chou	甘州
Kan-su	甘肅
K'ang-hsi (Kan-si)	康熙
kuei-ch'ou (Kui şipqanlıγ ud)	癸丑
Lêng-yen-ching	楞嚴經
Ming-tsung	明宗
Pai-na-pên	百衲本

Pi-lan-na-shih-li (Pi-la-t'ê-na-shih-li)	必蘭納識理(必剌忒納失里)
P'ing-liang	平涼
ping-wu	丙午
pu-sa	菩薩
pu-sa t'ung-kui ch'u shêng	菩薩同會處生
Pu-ssu-i ch'an-kuan-ching	不思議禪觀經
shan-tsai (şan say)	善哉
Shê-lan-lan pi-ch'iu-ni	舍藍藍比丘尼
Shih-tê-pa-la (Sitibal-a)	碩德八剌
Tai-ch'êng chaung-yen-pao-tu-ching	大乘莊嚴寶度經
Tai nieh-p'an-ching	大涅槃經
Tai nieh-p'an-ching	大司徒
tai-ssu-t'u (tai-se-du)	大德
Tai-tê	泰定
T'ai-ting	天曆
T'ien-li	天山
T'ien-shan	丁亥
ting-hai	蔡美彪
Ts'ai Mei-piao	敦煌
Tun-huang (Dun-huang)	文宗
Wen-tsung	無量壽佛經
Wu-liang-shou-fu-ching	延祐
Yen-yu	英宗
Ying-tsung	元史
Yüan-shih (Yüan Tarihi)	元代白話碑集錄
Yüan-tai pai-hua-pei chi-lu	

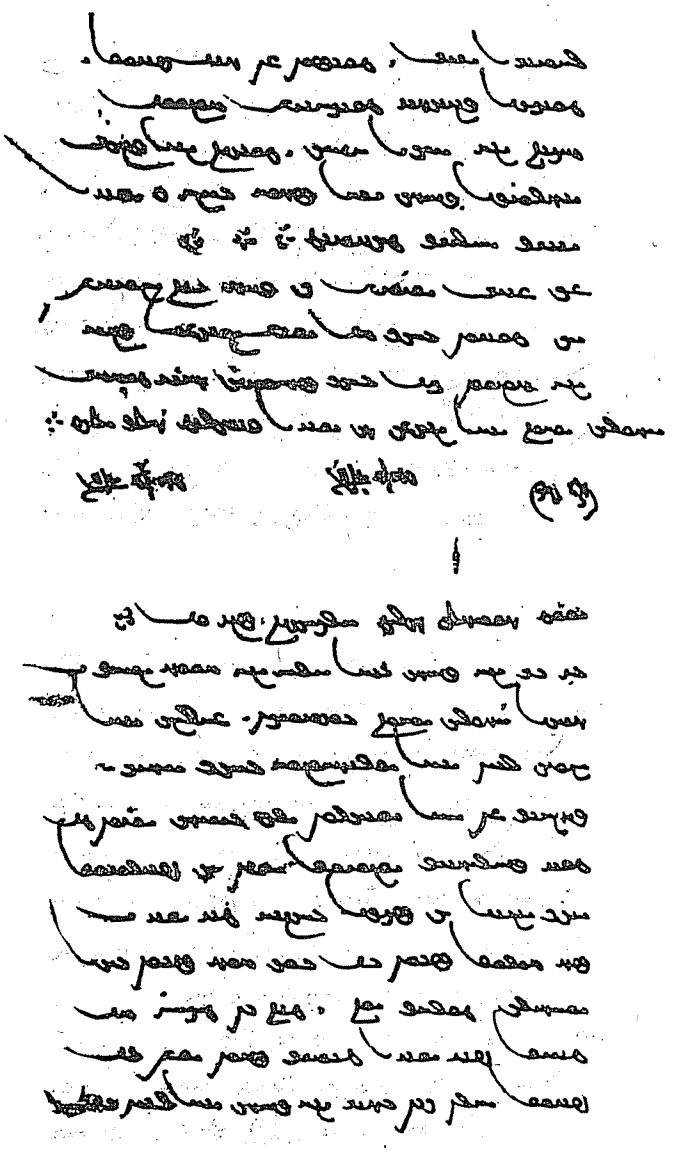

British Museum, Or. 8212 (109) ch. XIX 033

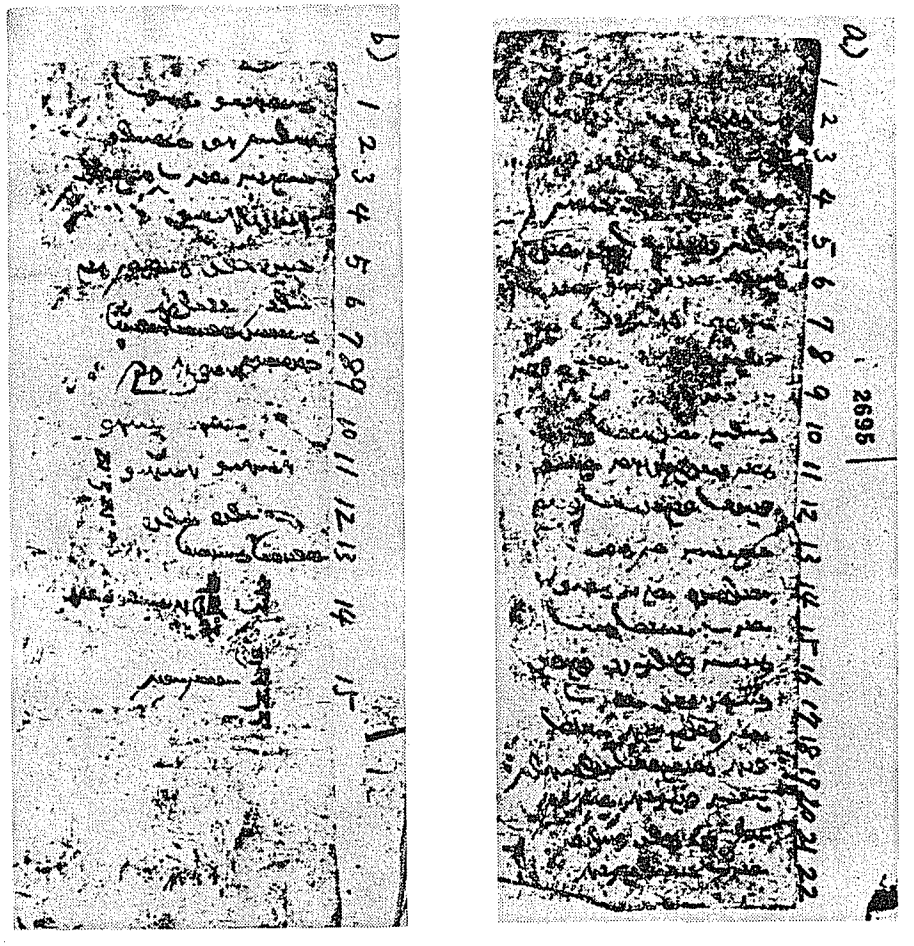

Ohtani Koleksiyonu Nr. 2695